

A fejezet kiemelten hasznos, mert az érintett szakemberek által támogatott információkat, javaslatokat tartalmaz a probléma kezeléséhez, melyeket csokorba gyűjtve tár az olvasó elé.

A kötet mellékletében megtalálható a vizsgálati eszköz is, melyet a kutatók segítségül szántak az olvasóknak és a probléma iránt érdeklődő szakembereknek.

Mayer József, Nádori Judit és Vigh Sára (2009): *Kis könyv a felelősségről. Adalékok az iskolai agresszió természetrajzához*. Mérei Ferenc Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, Budapest.

Rucska Andrea

Miskolci Városi Pedagógiai Intézet

Hogyan elemezzünk mozgóképet?

Kovács András Bálint kötete egyfajta vademecum: hasonlóan vezet be a filmelemzés-írás metodológiájába, mint Umberto Eco kötete, a Hogyan írjunk szakdolgozatot? a szakdolgozatírásába.

A Palatinus Kiadó filmtudományi sorozatának legújabb darabja Kovács András Bálint *Mozgóképelemzés* című kötete. A könyv szerkezetét, tartalmát és felhozott példáit a szerző, az ELTE Filmtudományi Tanszékének oktatója és vezetője, filmelemző kurzusain szerzett sokéves tapasztalat során alakította ki, saját bevallása szerint elsősorban abból a célból, hogy a mozgókép- és médiaismeret tanárok számára a közoktatásban, valamint film- és médiaszakos diákok számára az egyetemen eszközökkel és konkrét példákkal szolgáljon mozgóképes szövegek elemzéséhez. A *Mozgóképelemzés* azonban nem kifejezetten tankönyv és nem is tanári kézikönyv, és talán ebben a műfajválasztásban ragadható meg valódi ambíciója. Olyan általános esztétikai és pedagógiai indítást sejtet, amely szerencsés esetben nem korlátozódik az intézményes oktatás területére: filmet nézni tanít, hangsúlyozva az ehhez kapcsolódó élmények, gondolatok kommunikálásának lehetőségeit és személyes-társadalmi fontosságát.

„A filmek hatáselemeinek nagy része észrevétlenül, tudatlanul hat. Egyszer csak eszünkbe jut valami egy jelenet nézésekor, és nem tudjuk, miért pont erre gondolunk. E könyvecske segíthet abban, hogy megtanuljunk filmet nézni. Rámutatva azokra az apró részletekre, amelyekből

a kifejezés felépül, és amelyeket szinte észre sem veszünk. Ahhoz szeretnék itt hozzájárulni, hogy azt a kérdést: »miért ez és ez jutott eszembe?«, »miért lett ilyen és ilyen a hangulatom?« minél jobban meg tudjuk közelíteni a filmes kifejezőeszközök oldaláról is. A műalkotásokról és általában az elénk táruló világról való esztétikai beszélgetésnek a legfőbb értelme, hogy szubjektívnek tűnő élményeinket meg tudjuk osztani egymással, azaz hogy megtaláljuk élményeink közös forrásait.”

A könyv első fejezete az elemzés és értelmezés fogalmait írja körül közérthetően, de bejáratott művészetelméleti és kognitív pszichológiai érvek sorfala előtt definiálva a mű-befogadó-befogadás viszony elemeit. Kiemeli a műalkotások többértelműségét, ami a befogadás folyamatának alapvető meghatározatlanságából származik, illetve a műalkotásoknak abból a sajátos ismeretelméleti státusából, hogy struktúrájuknál fogva üzenetek látszanak, valójában azonban csak üzenetek forrásai. A műalkotás ennek megfelelően hatás-komplexum, „a műelemzés és általában az esztétikai elemzés célja ebből kiindulva a hatás magyarázata”. A *Mozgóképelemzés* terminológiájában is következetesen érvényre juttatja „hatásközpontúságát”, kerüli például a „formanyelv” elnevezést, és a befogadás oldaláról világítja meg a koherencia és kánonképzés témáit is. Ami

a kötet recepció- és interpretációelméleti álláspontját illeti, talán legmarkánsabban olyan kérdések és válaszok kerülnek elő (a mű nyitottsága, vannak-e rossz interpretációk, melyek ezek ismérvei), amelyek elsősorban Umberto Eco nevéhez köthetők. Az elméleti kérdésekkel a szűk szakmai rétegnél szélesebb közönséget meg-

szólító Eco talán írásmintának is tekinthető, Kovács András Bálint kötete is egyfajta vademe-cum, hasonlóan vezet be a filmelemzésírás metodológiájába, mint a *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* a szakdolgozatírásába.

Az elméleti felvezetés után jut el az olvasó magához a „rendszerhez”, és igyekszik átlátni, használhatóbb lesz-e ez a könyv filmelemzés órákon Bíró Yvette nem kifejezetten oktatási célokra szánt klasszikusánál vagy Szabó Gábor operatőr néhány éve megjelent, szintén kiváló *Filmes Könyvé*nél. A *Mozgóképelemzés* nem okoz csalódást. Amint Kovács András Bálint korábbi, szintén e kiadónál megjelent műve, *A modern film irányzatai* is nagy rendszertani intelligenciáról tett tanúbizonyságot, ez a kötet is – bár előzményei miatt nyilvánvalóan sokkal korlátozottabb eredetiséggel – határozottan és érzékkel csoportosítja a filmi hatást érintő elemzési szempontokat.

A mozgóképet alapvetően két elemzési tartományra osztja audiovizuális és narratív megformáltsága szerint. Az audiovizu-

ális rendszer pedig tovább akusztikus rendszere (beszéd, zene, zörej), illetve a mozgóképi jelentésképzés szempontjából domináns vizuális rendszerre (keret, kompozíció, plán, képosztás, szín, dinamika, szemszög) tagolódik – hasonlóan a könyvhöz, amelynek fejezet- és alfejezetcímei tükrözik a fenti felosztást. A narratív rend-

szert azt a piramisforma struktúrát foglalja magába, ami a beállításoktól a jelenetekre, szituációkon és felvonásokon át filmelbeszélésig vezet. Itt kerülnek szóba a dramaturgiai jellemzők, majd külön fejezetben a rendezés és a színészi játék.

Míg Bíró Yvette *A hetedik művészetben* a film formális összetettségével kapcsolatban elsősorban zenei analógiával élt, és a „polifónia” esztétikai élvezetét kívánta közvetíteni („A film formanyelvének komplexitása mindig is soknemű eszköz egybehangelését jelentette.”), a *Mozgóképelemzés* erőteljesen vizuális-rationális: az összefüggések átláthatóságára koncentrált, utakat vág a komplexitásba, térképet vagy útvonaltervet

kíván adni olvasójának. (Az Ecónál is előforduló úthálózat-befogadásmodellel is találkozunk: „A művek motívumszerkezetét inkább hasonlíthatjuk egy olyan úthálózathoz, amelyben vannak nagyobb és kisebb csomópontok, vannak átvezető utak és vannak zsákutcák.” [31.]

„A filmek hatáselemeinek nagy része észrevétlenül, tudattalanul hat. Egyszer csak eszünkbe jut valami egy jelenet nézésekor, és nem tudjuk, miért pont erre gondolunk. E könyvecske segíthet abban, hogy megtanuljunk filmet nézni. Rámutatva azokra az apró részletekre, amelyekből a kifejezés felépül, és amelyeket szinte észre sem veszünk. Ahhoz szeretnék itt hozzájárulni, hogy azt a kérdést: »miért ez és ez jutott eszembe?«, »miért lett ilyen és ilyen a hangulatom?« minél jobban meg tudjuk közelíteni a filmes kifejezőeszközök oldaláról is. A műalkotásokról és általában az élénk táruló világról való esztétikai beszélgetésnek a legfőbb értelme, hogy szubjektívnek tűnő élményeinket meg tudjuk osztani egymással, azaz, hogy megtaláljuk élményeink közös forrásait.”

A mozgóképi hatáselemek maradéktalan rendszerbe foglalása a hatás sokrétősége miatt azonban lehetetlen vállalkozás: az, hogy egyik rendszer jobb-e a másikinál, csak praktikus szempontok alapján dönthető el. Vagyis az elemzési szempontok kialakítását a teljességre törekvés mellett az határozza meg, mit tartunk leginkább lényegesnek, mit kívánunk leginkább hangsúlyozni. A hagyományos formanyelvi megközelítés szintén kétosztatú felosztást kínál: megkülönbözteti a kép megalakításának ('mise-en-scène') területét (ami az itt bemutatott könyvben a vizuális rendszernek felel meg) a képek összekapcsolásának, a film beállításokra való tagolásának ('découpage') sajátosságaitól. A hang hatáselemeit pedig általában „a párhuzamos montázs” metafora révén a montázs után, de lényegében rendszeridegenként tárgyalja. Ez a csoportosítás és az ezen a szemléleten alapuló kritikai gyakorlat kiemelt jelentőséggel általában vagy a filmképet, vagy a montázst ruhazza fel, de nem szentel feltétlenül különös figyelmet az elbeszélés szempontjainak.

A *Mozgóképelemzés* ehhez képest jobban illeszkedik a kortárs filmfogyasztás sajátosságaihoz: egyrészt integrálja a filmi jelentésképzésben történetileg egyre fontosabb és árnyaltabb szerepet kapó hangot (audiovizuális rendszer), másrészt mivel a mozgóképek legnagyobb részét narratív filmek teszik ki, a filmelbeszélés elemzésére fókuszál – teljes összhangban egyébként a két-három évtizede mérvadó külföldi, főleg angolszász szakirodalommal. (A vágásnak átkötő szerep jut az audiovizuális és a narratív rendszer között.) Az elbeszélésre irányuló figyelem azonban nem jelentheti a sajátosan filmi jegyek háttérbe szorítását. Magától értetődő és kiemelendő az itt megfogalmazódó igény, hogy az iskolában nagy múltra tekintő irodalmi elemzés kategóriái mellett a filmelbeszélés elemzésének a filmi kifejezés megértésén kell alapulnia.

„Megérteni, hogy egy kép miért tág és miért nem szűk, hogy miért található benne termélység, miért ilyen és nem olyan hanghatások vannak alatta, egy tárgy miért itt van elhelyezve és miért nem ott, a szereplő miért ül, áll vagy mozog, miért hosszúak vagy rövidek a snittek stb., a filmek elemzésének és megértésének lényegét jelentik.” (9.)

Az *elbeszélés elemzése* című fejezet ezért – mondhatnánk – a kötet dramaturgiai tetőpontja, filmnarratológiai összegzés. Jól ismert fogalmakat vezet fel (a történet és elbeszélés megkülönböztetése), majd kevésbé elterjedt, de a szerző korábbi munkáiból már ismert terminusokkal (epizód és fordulat) folytatja.

Miután felsorolja az elemzés lehetséges indítékait és fajtáit (leíró és problémamegoldó elemzés), két mintaelemzést ad közre befejezésül, demonstrálva az addig leírtak alkalmazhatóságát két végpont: egy „szórakoztató akciófilm” (Spike Lee: *A belső ember*) és egy „elvont művészfilm” (Michael Haneke: *A rejtély*) esetében. Az elemzések végére nemcsak az derül ki, hogy a könyv által megismertetett fogalmak és elemzési technikák jól használhatók, hanem az is, hogy popkultúra és elitkultúra több ponton találkozhat: vagyis egy jó „szórakoztató akciófilmről” és egy jó „elvont művészfilmről” egyaránt lehet jó elemzést írni.

Kovács András Bálint kötetének külön érdeme, hogy bőséges és megfelelő minőségű képi illusztrációval támogatja meg a szöveget. A szerző pedagógiai érzéke és szakmai felkészültsége a *Mozgóképelemzést* a hazai filmes szakkönyvtermés hiányait kitöltő, forgatni érdemes és élvezettel olvasható darabjává teszik.

Kovács András Bálint (2009): *Mozgóképelemzés*. Palatinus, Budapest.

Szilvássy Orsolya

Szent István Egyetem, Pedagógiai Kar